

Paweł Urbanowicz

wieloletni rodzic zastępczy, współautor i superwizor instruktorów licencjonowanego programu szkoleniowego dla kandydatów na rodziców zastępczych SPU I i SPUR II, konsultant rodzin zastępczych, przewodniczący Rady Programowej Stowarzyszenia Rodzicielstwa zastępczego, członek międzynarodowego stowarzyszenia Ashoka: Innowatorzy dla dobra społecznego, prezes Fundacji „Nasz Dom” Lutolu Mokrym specjalizującej się w życiowym i zawodowym usamodzielnianiu młodzieży po odrzuceniu:

www.fundacjanaszdom.pl

Przyczyny i skutki rozpadu rodziny zastępczej. Prewencja i programy naprawcze

Rodzina zastępcza, jako miejsce wykonywania pieczy zastępczej w stosunku do dzieci opuszczonych przez rodziców, jest realizatorem zadania publicznego przewidzianego dla powiatu. Każda rodzina, która decyduje się przyjąć dziecko pozbawione opieki rodziców, staje się przedmiotem oficjalnych procedur. Analizowane są lub powinny być szeroko rozumiane zasoby rodziny i umiejętności. Opieka i wychowywanie dzieci w sytuacji poważnego kryzysu rodzinnego wymaga dysponowania systemem wsparcia, którego istotnymi elementami są:

- racjonalny dobór rodziców zastępczych i dzieci do tworzonej rodziny zastępczej,
- dostarczanie wiedzy i trening umiejętności dostosowanych do wyzwania opiekuńczo-wychowawczego, oraz ewaluacja praktyki wychowawczej szczególnie zawodowych rodziców zastępczych,
- bieżące, umiejętne i systematyczne diagnozowanie i prognozowanie rozwoju sytuacji rodzinnej w odniesieniu do wszystkich członków wspólnoty rodzinno-zastępczej i jej otoczenia,
- posiadanie sensownej alternatywy dla dziecka,
- adekwatna do obecnej lub przewidywanej sytuacji zdolność decyzyjna organów.

Jeśli nie wystąpią jakieś istotne przyczyny losowe, to rozpad rodziny zastępczej oznacza, że system wsparcia nie zadziałał prawidłowo albo po prostu nie istnieje w takim kształcie.

Rozpad rodziny zastępczej, wychwytywanie sygnałów.

I. Przyczyny po stronie dziecka i jego rodziny.

Są to najczęściej konsekwencje sytuacji rodzinnej dziecka i przeżyć, które zaburzają jego rozwój fizyczny, psychiczny, intelektualny, społeczny, w tym najistotniejsze znaczenie posiadają zaburzenia emocjonalne.

II. Przyczyny po stronie organizatorów pieczy zastępczej i otoczenia rodziny zastępczej. Oto najważniejsze:

- Brak zaufania do opiekunów.
- Stwarzanie sytuacji lękowych w relacjach urzędowych.
- Manipulacja polegająca na zatajaniu wiedzy o dziecku (brak znajomości historii dziecka i w związku z tym niedostosowanie sposobów pracy do jego sytuacji i możliwości).
- Podjęcie dziecka przekraczającego kompetencje opiekuńcze, wychowawcze rodziców.
- Brak wizji lub utylitarna i krótkowzroczna wizja rodzinnej pieczy zastępczej w polityce powiatu (miasta).
- Propagowanie wychowywania dziecka przyjętego metodami właściwymi dla relacji naturalnych.

Konsekwencją tego jest brak systemu wsparcia lub jego nieadekwatność do potrzeb, skutkująca samotnością i częstą nieskutecznością rodziców zastępczych wobec wyzwań i problemów.

III. Przyczyny po stronie rodziców zastępczych.

1. Brak niezbędnej wiedzy i umiejętności.
2. Motywacje.
3. Zaburzony rozwój osobowy rodziców zastępczych i wspólnie zamieszkujących członków ich rodziny.
4. Konflikty przeradzające się w kryzysy, które wyczerpują zasoby.
5. Pasywność, wypieranie faktów i zdarzeń mających istotne znaczenie dla procesu wychowania.
6. Ignorancja przywiązania dziecka do matki i jego najbliższych.
7. Przyjęcie zbyt dużej ilości dzieci jednorazowo lub w ogóle za dużo.
8. Wychowywanie dziecka przyjętego metodami właściwymi dla relacji naturalnych.

Następstwa i skutki rozpadu rodziny zastępczej.

I. Następstwa i skutki rozpadu dla umieszczonego dziecka.

- Utrata oparcia i samotność.
- Przeżycie kolejnego opuszczenia.
- Lęk przed kolejną relacją.
- Instytucjonalne wychowanie, trudności adaptacyjne, wstrzymanie przeżywania straty.
- Zwiększenie zagrożenia deprawacją.

II. Skutki dla organizatorów opieki.

Zwrot dziecka do dyspozycji powiatu, to kłopot, wyzwanie, czasami bezradność w możliwościach zapewnienia właściwej opieki. Ma to też konsekwencje zawodowe dla pracowników, rodzi u nich frustracje i złość w stosunku do rodziny zastępczej. Im starsze dziecko, tym trudniej znaleźć kolejne miejsce opieki zastępczej dla dziecka.

III. Następstwa i skutki rozpadu rodziny zastępczej dla przyjmującej rodziny.

1. Regres relacji rodzinnych.
2. Wyczerpanie emocjonalne na skutek długotrwałego życia w napięciu z powodu agresji wychowanka i buforowania konfliktów między członkami rodziny na tym tle.
3. Frustracja z utraconej szansy pomocy dziecku, świadomość konsekwencji dla dziecka utraty rodziny wspierającej.
4. Zawiedzione uczucia lub konieczność zmierzenia się z negatywnym nastawieniem do dziecka. Zmaganie z konsekwencjami emocjonalnego myślenia i wyłączenia racjonalnej postawy podczas sporu (jeżeli takowe wystąpiły).
5. Utrata entuzjazmu dla zastępczego rodzicielstwa.
6. Poczucie zawodu do sensowności zastępczego rodzicielstwa.
7. Wyczerpanie zasobów, wypalenie zawodowe.

Prewencja i programy naprawcze.

Prewencja przeciw rozpadowi rodzin zastępczych, to działania zapobiegające przyczynom tego rozpadu. Widziałbym je w działaniach ogólnych, które odnoszą się do lokalnego systemu opieki. Służy temu nacisk na profesjonalizację działań wszystkich podmiotów systemu opieki zastępczej w powiecie (mieście) oraz jego otwartość i komplementarność. Jeśli postawimy przeciwną wartość logiczną wyszczególnionych powyżej przyczyn rozpadu, otrzymamy obraz obszaru działań prewencyjnych.

Natomiast programy naprawcze kierowane są do uzdrawiania konkretnych rodzajów już istniejących dysfunkcji rodziny zastępczej lub przewidywanych zagrożeń i wyzwań. Postaram się w dalszej części wystąpienia przedstawić propozycje takich działań naprawczych, wynikających z przemyśleń i potrzeb praktyki. Zasadniczo jest to obszar warsztatowy, wymagający dialogu.